

“Angelus De Putti” - prilozi za padovanskog kipara u Istri i Venetu

Pintarić, Mario

Source / Izvornik: **Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 2021, 93 - 104**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.31664/ripu.2021.45.07>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:826075>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-11**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Mario Pintarić

Odsjek za povijest umjetnosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

"Angelus De Putti" – prilozi za padovanskog kipara u Istri i Venetu

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

Primljen – *Received* 19. 10. 2021.

UDK 730-032.5"19"

730 De Putti, A.

DOI <https://doi.org/10.31664/ripu.2021.45.07>

Sažetak

U radu se donose nepoznati arhivski zapisi te nekoliko novih atribucija kojima se proširuje opus padovanskog kipara Angela De Puttija (Padova, oko 1681. – Žminj, 1731.). Majstor je tijekom svoje karijere bio aktivan u Vicenzi, Ferrari, Goriziji i Ljubljani, odnosno na širem području Veneta, Furlanije, Kranjske, Koruške, Istre i Kvarnera. Iako kipar Angelo De Putti ima pozamašnu fortunu criticu i opus, dosad nije bio poznat podatak o njegovoj smrti. Iz novopronađenoga arhivskog zapisa saznajemo kako je Angelo De Putti umro u Žminju 14. ožujka 1731. godine u dobi od otprilike 50 godina te je bio pokopan u mjesnoj župnoj crkvi. Također, donosi se i podatak kako je u Žminju 31. prosinca 1743. godine umro i Angelov sin, kipar Giuseppe. U opus Angela De Puttija prije dolaska u Istru uvrstavaju se kipovi svetog Šimuna Stocka

i Terezije Avilske s pročelja crkve Gospe Karmelske u Esteu. Isto tako pripisuju mu se i dva tugujuća anđela iz crkve Madonna del Pilastru u Esteu. Kao majstorov rad prepoznati su i kameni kipovi svetog Antuna Opata, Antuna Padovanskog, Antonina i dva anđela s pročelja župne crkve svetog Antonina u Salvaterri. Uz De Puttijeve kipove, na pročelju u Salvaterri prepoznati su i kipovi Giovannija i Antonija Bonazze. Tako su uz dva anđela s portala crkve u Salvaterri u opus Giovannija Bonazze još uvršteni mramorna figura Gospe Karmelske sa stipesa glavnog oltara crkve Gospe Karmelske u Esteu. S druge strane kao djela Antonija Bonazze prepoznati su kameni kipovi svete Eurozije i svete Ilarije iz Salvaterre te kip Uskrslog Krista s dražbe aukcijske kuće San Felice iz Pistoije.

Ključne riječi: *Angelo De Putti, Giuseppe De Putti, Istra, Žminj, 18. stoljeće, mramorna skulptura, Este, Salvaterra, Giovanni Bonazza, Antonio Bonazza*

Početak 18. stoljeća u Istri, točnije na području današnje Porečko-pulske biskupije, dolazi do postupnog rasta naručivanja mramornih i kamenih oltara te skulptura.¹ Potražnja za kiparima zamjetnija je od trećeg desetljeća *Settecenta*, kada na području Poluotoka borave uglavnom minorni "putujući" majstori u potrazi za narudžbama. Jedan od njih je padovanski kipar Angelo De Putti čiji je istarski opus recentno definiran, no izostali su ključni biografski podatci. Majstor je tijekom svoje karijere, osim na Poluotoku, bio aktivan i u Vicenzi, Ferrari, Goriziji i Ljubljani, odnosno na širem području Veneta, Furlanije, Kranjske, Koruške, Istre i Kvarnera, sukladno čemu je njegov raspršeni opus bio parcijalno proučavan u Italiji, Sloveniji i Hrvatskoj. Fundamentalni članak o De Puttiju napisala je 1964. godine Paola Toniati donijevši važne arhivske podatke koji su rasvijetlili majstorovu mladenačku aktivnost.² Ona je započela u radionici vičentinskog kipara Angela Marinalija (1654. – 1702.),

čiju je kćer Apolloniju Luciju majstor oženio 1699. godine. Među njegovim najvažnijim radovima iz tog razdoblja ističu se kipovi svetog Kajetana i Gospe Žalosne iz župne crkve u Villaverli, nastali 1703. godine. Ubrzo nakon toga, 1705. godine izabran je za gastalda vičentinske bratovštine klesara, a već iduće godine radi skulpture kralja Davida i proroka Mojsija za glavni oltar župne crkve u Sandrigu. Tijekom svojeg boravka u Vicenzi De Putti je podjednako radio i za privatne naručitelje, klešući mitološke skulpture koje su ukrašavale pročelja i vrtove palača, kako je nedavno predložila Monica De Vincenti.³ Nakon što je posljednji put zabilježen u Vicenzi 1707. godine, majstor se od 1710. godine javlja na području Gorizije i Ljubljane. Slovenski povjesničari umjetnosti Emilijan Cevc, Blaž Resman i Matej Klemenčič bavili su se majstorovim opusom u Sloveniji, Istri i na Kvarneru te su ga nadopunili novim djelima i arhivskim podacima. Za katedralu u Goriziji je De Putti 1710. godine

izradio kiparsku opremu propovjedaonice koju je podigao altaris Pasquale Lazzarini (1667. – 1731.).⁴ Iduće je godine zajedno s istim goričkim altarisom boravio u Rijeci, gdje se navodi kao svjedok pri sklapanju ugovora za gradnju glavnog oltara isusovačke crkve svetog Vida.⁵ Iz arhivskih izvora saznajemo kako se 1712. godine nalazio u Ljubljani gdje je djelovao sljedećih godina te su mu stizale narudžbe s cijelog prostora današnje Slovenije. Uz posredovanje altarista Luke Misleja (1658. – 1727.), 1713. godine mu je isplaćeno 110 forina za četiri monumentalne skulpture svetih biskupa u ljubljanskoj katedrali.⁶ Zasad još uvijek nije poznato kada je De Putti otišao iz Ljubljane, no 1725. godine izveo je skulpture svetih Augustina, Ambrozija, Karla Boromejskoga i Antuna Padovanskoga za fasadu crkve svetog Karla Boromejskoga u Ferrari.⁷ Nakon toga s kiparovima djelima susrećemo se u Istri. Matej Klemenčić mu je pripisao skulpturu svetog Nikole u niši nad glavnim portalom župne crkve u Pazinu te kipove svetog Dominika i svete Ruže Limske na oltaru Gospe od Ružarija u Eufrazijevoj bazilici u Poreču.⁸ Zbog većeg broja njegovih kipova na istarskom području Klemenčić je pretpostavio da se De Putti u posljednjem razdoblju svojeg djelovanja preselio u Istru i otvorio radionicu, najvjerojatnije u Poreču. Blaž Resman je majstorov istarski opus dopunio kamenim kipovima Bezgrješne i svete Barbare iz župne crkve u Žminju te skulpturama s Kalvarije smještenima na sjeverozapadnom prilazu ovome istarskom gradiću.⁹ U svojim je istraživanjima Damir Tulić prihvatio prijedlog da se De Putti možda trajno preselio u Istru, a u njegov je katalog uvrstio kipove svetog Maura i svetog Eleuterija iz Eufrazijane, koji su kasnije premješteni u župnu crkvu u Novoj Vasi Porečkoj, kipove svetog Lovre i svetog Stjepana iz župne crkve u Svetom Lovreču i kip svetog Mihovila na pročelju župne crkve u Žminju.¹⁰

Iako kipar Angelo De Putti ima pozamašnu *fortuna critica* i opus, dosad nije bio poznat podatak o majstorovoj smrti. Zbog njegovih djela koja su u Istri nastala nakon 1725. godine, smatralo se da je on vjerojatno radio i preminuo u nekom od važnijih istarskih gradova poput Poreča. Međutim, novopronađeni arhivski zapis iz matice umrlih župne crkve svetog Mihovila u Žminju rješava to pitanje. Angelo De Putti umro je u Žminju 14. ožujka 1731. godine u dobi od otprilike 50 godina te je bio pokopan u mjesnoj župnoj crkvi.¹¹ Pomoću tog podatka može se preciznije odrediti i vrijeme majstorova rođenja u Padovi, a to je oko 1681. godine. Nakon što je boravio u Ferrari 1725. godine, kipar se po svoj prilici ubrzo nakon toga s obitelji preselio u središnji dio istarskog poluotoka. Zasad još uvijek nisu poznati razlozi majstorova dolaska u ovo maleno istarsko mjesto. Postoji mogućnost da je bio upućen u povoljnu ekonomsku situaciju u Žminju koji je tih godina bio značajnije trgovačko središte i u čijoj su se neposrednoj blizini nalazila velika prirodna nalazišta kamena. Također, na njegovu odluku moglo je utjecati i poznanstvo s altarisom Domenicom Cavalierijem (1687. – ?) koji je tada djelovao u Istri. Cavalieri je prije odlaska iz Vicenze također bio članom tamošnje bratovštine klesara, a upravo je njegov krsni kum bio De Puttijev učitelj Angelo Marinali.¹² Dvojica majstora surađivala su oko 1720. godine u franjevačkoj crkvi u Košljunu, prilikom podizanja glavnog oltara, kao i onog posvećenog Gospi od Ružarija, za koje je De Putti isklesao

1. Angelo De Putti, sv. Mihovil, 1727., župna crkva sv. Mihovila u Žminju (foto: Mario Pintarić)

Angelo De Putti, St Michael, 1727, parish church of St Michael in Žminj

kiparsku dekoraciju.¹³ Majstor se u Žminju nalazi svakako već 1727. godine kada izrađuje skulpturu svetog Mihovila na pročelju župne crkve, koju je naručio župnik Mihovil Rovis (sl. 1).¹⁴ U sljedećim godinama za crkvu su nastali kameni kipovi Bezgrješne i svete Barbare, dva *putta* na raskinutom zabatu oltara Gospe od Ružarija i dvije kerubinske glave na oltaru Prikazanja Kristova u hramu.¹⁵ Posljednje njegovo datirano djelo u Žminju već je spomenuta Kalvarija iz 1728. godine s kipovima Rasketog Krista, svete Marije Magdalene i Bogorodice. Nakon kiparove smrti njegovu radionicu preuzima sin Giuseppe De Putti koji je rođen u Ljubljani 1712. godine.¹⁶ Dosad je bio nepoznat i podatak da je Giuseppe umro kao tridesetogodišnjak, 31. prosinca 1743. godine, također u Žminju, a u knjizi umrlih navodi se da je i on bio kipar.¹⁷ U literaturi je temeljem arhivskog zapisa spomenuto kako je Giuseppe Puzzi 1736. godine izveo oltar svete Marije na Placu u Gračišću. Sada je jasno da je riječ o Giuseppeu De Puttiju koji je ostao u potpunosti povezan s kiparskom tradicijom svojeg oca. Navedeno podupire prijedlog Damira Tulića da je upravo Giuseppe autor mramorne dekoracije propovjedaonice u župnoj crkvi u Žminju (sl. 2).¹⁸ Na dan 5. ožujka 1744. godine umire Pietro De Putti, u dobi od 25 godina, a riječ je

2. Giuseppe De Putti, propovjedaonica, župna crkva sv. Mihovila u Žminju (foto: Damir Tulić)
Giuseppe De Putti, pulpit, parish church of St Michael in Žminj

najvjerojatnije o drugom sinu padovanskog kipara Angela te je i on poput oca i brata pokopan u žminjskoj župnoj crkvi.¹⁹ Zasad još uvijek nije poznato gdje je De Putti djelovao od 1707. do 1710. godine. Međutim, upravo se u tom razdoblju na području Veneta može zamijetiti nekoliko kipova na kojima se jasno prepoznaje kiparski utjecaj braće Orazija (1643. – 1720.) i Angela Marinalija. Te skulpture odlikuje krupnoća likova i relativno gruba obrada kamene epiderme, pa se u svjetlu novih atributivnih prijedloga mogu povezati upravo s učenikom Angela Marinalija, De Puttijem te njegovom djelatnošću prije odlaska na područje Habsburškog Carstva 1710. godine. Djela o kojima je riječ nalaze se nedaleko od Padove u nekadašnjem

važnom antičkom gradu Este. Baš je razdoblje u kojem je grad bio rimska kolonija pobudilo pažnju nekoliko pisaca tijekom 17. stoljeća. Jedan od njih bio je i padovanski erudit Giacomo Zabarella, mlađi (1599. – 1679.) koji je 1664. godine pokušao rekonstruirati najstariju povijest Estea.²⁰ Zabarella na samom kraju donosi i tadašnji opis najvažnijih znamenitosti s kratkim osvrtom na mnogobrojne crkve i palače unutar gradskih zidina. Prema njegovu zapisu sve su crkve bile lijepo ukrašene, a svojom ljepotom posebno se isticala katedrala svete Tekle s mnogobrojnim slikama, oltarima, kipovima i raskošnim grobnicama plemićkih obitelji. U njezinoj neposrednoj blizini nalazio se predio grada znan kao Restara, a u kojem je bila

3. Pročelje crkve Gospe Karmelske u Esteu (foto: Diocesi di Padova, Ufficio beni culturali)

Front façade of the church of Our Lady of Mount Carmel in Este

4. Angelo De Putti, sv. Šimun Stock, crkva Gospe Karmelske u Esteu (foto: Diocesi di Padova, Ufficio beni culturali)

Angelo De Putti, St Simon Stock, church of Our Lady of Mount Carmel in Este

smještena crkva Gospe Karmelske zajedno s karmelićanskim samostanom.²¹ Inicijator gradnje novog kompleksa početkom 17. stoljeća s ciljem širenja reda na prostore Veneta bio je tadašnji karmelićanski provincijal Leonardo Priuli.²² Većina radova na jednobrodnoj crkvi i samostanu bila je završena 1605. godine kada pod vodstvom priora Vita de Florentinisa započinje djelovanje redovničke zajednice.²³ Crkvu je uz veliku svečanu procesiju posvetio 22. srpnja 1610. godine tadašnji koparski biskup Girolamo Contarini (1610. – 1619.).²⁴ Konačno, 1613. godine u potpunosti je dovršeno uređenje pročelja koje su financirali Alexius de Alexiis i Franciscus Minardo.²⁵ Ipak, karmelićani su se u gradu zadržali samo do 1651. godine kada je odlukom pape Inocenta X. (1644. – 1655.) samostan zatvoren.²⁶ Zbog toga je sljedećih godina došlo i do postupnog propadanja crkve s čijom obnovom će se započeti tek u prvom desetljeću 18. stoljeća. Tada dolazi do njezinog proširenja i povišenja te gradnje novog pročelja i raskošnoga kasetiranog svoda.²⁷ Za razliku od interijera crkve, koji je tijekom 19. i 20. stoljeća doživio brojne preinake, njezin eksterijer iz 18. stoljeća ostao je velikim dijelom sačuvan. Fasada crkve podijeljena je na tri dijela korintskim pilastrima te završava trokutnim zabatom (sl. 3). Između pilastara nalaze se niše sa skulpturama

svetog Šimuna Stocka i svete Terezije Avilske. Isklesane su u pješčenjaku zbog čega im je danas površina znatno erodirala. Prema karakterističnoj robusnoj modelaciji i tvrdoj impostaciji likova lako se može utvrditi da je riječ o De Puttijevim djelima. Tako je skulptura svetog Šimuna Stocka (sl. 4) vrlo slična majstorovom svetom Antunu Opatu iz župne crkve svetog Jeronima u Kozani.²⁸ S druge strane, kameni kip svete Terezije Avilske ponavlja mnogobrojna kiparova rješenja u načinu definiranja položaja tijela, a njezino lice blisko je onom Gospe Žalosne iz crkve u Villaverli. Kiparu se može pripisati i dekoracija iznad portala crkve, a tvore je grane palmi i jedan lebdeći *putto*.

Početkom 17. stoljeća, uz već prisutne karmelićane, u Este dolaze i serviti iz obližnjeg samostana u Padovi. Njima su gradske vlasti ustupile crkvu Madonna del Pilastro koja je bila na istočnoj strani grada, izvan njegova povijesnog središta. Na tom mjestu se u 15. stoljeću nalazio kameni stup koji je služio kao postament za nišu s vrlo štovanom slikom Bogorodice. Zbog iznimne pobožnosti mještana prema njoj, gradski su vijećnici 1495. godine odlučili podići novu jednobrodnu crkvu kako bi u nju smjestiti spomenutu sliku.²⁹ Uz

5. Oltar Gospe Žalosne, crkva Madonna del Pilastro u Esteu (foto: Diocesi di Padova, Ufficio beni culturali)

Altar of Our Lady of Sorrows, church of Madonna del Pilastro in Este

već postojeću crkvu oko 1615. godine sagrađen je samostan servita. U razdoblju 17. i 18. stoljeća crkva je u nekoliko navrata pregrađivana, a posljednju veliku obnovu financirala je obitelj Gradenigo nakon koje je ona nanovo posvećena 1. kolovoza 1784. godine.³⁰ Interijer same crkve, kao i njezina altaristička oprema konačan su izgled dobili nakon velike restauracije u 19. stoljeću. Jedan od bočnih oltara koji nije sačuvan u svojem izvornom obliku jest i onaj posvećen Gospi Žalosnoj. Prema arhivskim izvorima stari se drveni oltar spominje već 1665. godine i tada se na njemu nalazila slika Gospe Žalosne.³¹ Nju su članovi istoimene bratovštine svake godine nosili u svečanim procesijama za vrijeme Uskrsa. Početkom 18. stoljeća je tadašnji gastald odlučio pokrenuti gradnju novog oltara u već postojećoj kapeli.³² Nažalost, od podignutog oltara ostali su sačuvani stipes, tabernakul i dva tugujuća kamena anđela koja su smještena u drvene bočne niše iz 19. stoljeća (sl. 5). Ti su se kipovi dosad u literaturi smatrali djelima neke od mnogobrojnih padovanskih kiparskih radionica.³³ Međutim, riječ je o djelima koja se mogu uvrstiti u katalog Angela De Puttija. Desni je anđeo (sl. 6) vrlo blizak načinom izvedbe draperije, lica i kose anđelu s propovjedaonice u Goriziji, a njegovo je oblo lice slično onome svetog Ivana Evanđelista na nadgrob-

6. Angelo De Putti, Tugujući Anđeo, crkva Madonna del Pilastro u Esteu (foto: Diocesi di Padova, Ufficio beni culturali)

Angelo De Putti, Mourning Angel, church of Madonna del Pilastro in Este

nom spomeniku kardinala Johanna Goessa u župnoj crkvi svetog Nikole u Strassburgu na području Koruške. Nabori odjeće lijevog anđela, kao i njegova fizionomija jasno ukazuju na paralele s kipom Bezgrješne smještenim na kužnom pilu u Neumarktu u Štajerskoj. Valja primijetiti kako je De Putti lijevog anđela iz Estea s određenim preinakama kasnije ponovio u svetoj Mariji Magdaleni na Kalvariji u Žminju s vidljivim oscilacijama u kvaliteti klesanja.

U 18. stoljeću potestati Estea upravljali su velikim brojem posjeda na području oko rijeke Adige koji su se nalazili u neposrednoj blizini Badia Polesine, Salvaterre i Lendinare. Tijekom ranoga novog vijeka odvojak glavnog toka Adige kod Badia Polesine, poznat kao Adiggetto, bio je značajan plovni put, ali se koristio i u svrhu navodnjavanja. Stoga su potestati u nekoliko navrata novčano pomagali mještane Salvaterre pri gradnji manjih kanala i nasipa kako bi se spriječile velike poplave poput one iz 1584. godine.³⁴ U povijesnom tkivu toga malog pitoresknog mjesta ističe se župna crkva svetog Antonina, koja se u dokumentima prvi puta spominje još u 12. stoljeća. Značajnije podatke o izgledu crkve i njezinom inventaru donosi biskup Adrie Giulio Canani (1554. – 1591.)

7. Župna crkva sv. Antonina u Salvaterra (foto: Diocesi di Adria-Rovigo, Ufficio beni culturali)
Parish church of St Antoninus in Salvaterra

prilikom vizitacija 1564. godine i 1578. godine.³⁵ Tada su se u jednobrodnoj crkvi nalazila tri velika drvena oltara o kojima je brinula bratovština Presvetog Sakramenta. U 17. stoljeću odvija se velika pregradnja i obnova stare crkve, a o čemu svjedoči kamena ploča iz 1686. godine koja je smještena u svetištu crkve. Zapis na njoj spominje kako su radovi financirani uz pomoć samih mještana, ali je posebno naglašena izdašna donacija kardinala Pietra Ottobonija. Eksterijerom crkve svetog Antonina dominira pročelje na kojem su radovi završeni 1708. godine, a moguće da ih je financirao tadašnji župnik Antonio Lorenzoni.³⁶ Riječ je o tripartitnom pročelju podijeljenom s četiri toskanska pilastra s gređem zaključenim trokutnim zabatom (sl. 7). U središnjem dijelu smješten je ulazni portal, a u bočnima nalaze se niše u koje su postavljeni kameni kipovi svetog Antuna Padovanskog i svetog Antuna opata. Na zabatu se nalazi skulptura titulara crkve svetog Antonina, flankirana s dva anđela. Sva navedena kiparska djela odaju ruku Angela De Puttija. Tako je sveti Antun Opat (sl. 8) svojom inklinacijom tijela i glave te prepoznatljivom grubom obradom kamene epiderme sličan De Puttijevu svetom Ambroziju s propovjedaonice u Goriziji ili monumentalnijem kipu ljubljanskog biskupa Genadija u katedrali kranjske prijestolnice. U skulpturi svetog Antuna

Padovanskog (sl. 9) De Putti ponavlja određena rješenja u načinu klesanja franjevačkog habita koje je s nešto mekšim definiranjem nabora izveo na istoimenom svetcu na pročelju crkve San Carlo u Ferrari 1725. godine (sl. 10). Kipar je svetog Antonina (sl. 11) sa zabata crkve isklesao odjevenog u albu i misnicu koja je ukrašena plitkim vegetabilnim motivima, a na njegovom licu jasno se prepoznaju De Puttijevе tipizirane golobrade fizionomije poput one na bisti Janeza Antona Dolničara iz ljubljanske katedrale. De Putti je kasnije model svetog Antonina transformirao u skoro identičan mladenački lik svetog Maura koji se nekada izvorno nalazio u Eufrazijani (sl. 12). Lice desnog anđela sa zabata crkve, kao i način formiranja njegove draperije ukazuje na bliskost s dvama velikim anđelima s nekadašnjega glavnog oltara u franjevačkog crkvi u Goriziji. U literaturi je već više puta spomenuto kako je De Putti često preuzimao rješenja sa skulptura svojeg učitelja Angela Marinalija.³⁷ Tako se pri klesanju desnog anđela za pročelje crkve u Salvaterra ugledao na kip svetog Sebastijana koji je njegov učitelj izveo 1688. za glavni oltar vičentine crkve Santa Corona.³⁸

Na pročelju župne crkve u Salvaterra nalaze se još kameni kipovi svete Eurozije i svete Ilarije te dva anđela smještena na razlomljenom zabatu glavnog portala. Oni posjeduju

8. Angelo De Putti, sv. Antun Opat, župna crkva sv. Antonina u Salvaterri (foto: Diocesi di Adria-Rovigo, Ufficio beni culturali)
Angelo De Putti, St Anthony the Abbot, parish church of St Antoninus in Salvaterra

9. Angelo De Putti, sv. Antun Padovanski, župna crkva sv. Antonina u Salvaterri (foto: Diocesi di Adria-Rovigo, Ufficio beni culturali)
Angelo De Putti, St Anthony of Padua, parish church of St Antoninus in Salvaterra

drukčije stilske osobine od radova Angela De Puttija te ih se može povezati s Giovannijem (1654. – 1736.) i Antonijem Bonazzom (1698. – 1763.). Taj se venecijanski kipar oko 1697. godine preselio u Padovu kada je njegovo ime zabilježeno u lokalnoj bratovštini klesara.³⁹ U prvom desetljeću 18. stoljeća intenzivno je radio na opremanju crkava u obližnjim mjestima San Bellino, Solesino i Trecento.⁴⁰ Tijekom tog perioda isklesao je najvjerojatnije i dva kamena anđela na zabatu glavnog portala župne crkve u Salvaterri (sl. 13).⁴¹ Iako su kipovima slomljena krila te su vidljiva oštećenja kamene površine, još uvijek se na njima ističu prepoznatljiva rahla draperija i nježna izražajna lica koja su prisutna na Giovannijevim anđelima sa zabata glavnog oltara padovanske crkve Santa Caterina.⁴² Tijekom prvog desetljeća 18. stoljeća, istovremeno s pročeljem župne crkve u Salvaterri, nastala je vrlo lijepa mramorna figura Gospe Karmelske na stipesu istoimene crkve u Esteu (sl. 14), a o čijem je pročelju već bilo riječi.⁴³ Nju se također može pripisati upravo Giovanniju Bonazzi. Pri klesanju te figurice majstor je, uz manja odstupanja, ponovio kompoziciju kipa Gospe od Pojasa iz župne crkve u Gardigianu, prilagodivši ga malenom formatu primjerenom

oltarnom stipesu.⁴⁴ Ljupko Gospino lice kolekcionarske kvalitete, s prepoznatljivim mekano klesanim očima identično je onima Gospe Karmelske iz župne crkve Sant'Agnese u Trevisu, kao i alegoriji Milosrđa u crkvi Santa Maria degli Angeli na Muranu.⁴⁵ Malena Bonazzina figura sa stipesa u Esteu posjeduje vrsnoću kojom je kipar tijekom svoje karijere izvodio veliki broj djela namijenjenih kolekcionarima, a koja su danas razasuta po brojnim privatnim zbirkama.⁴⁶

Nakon Giovannijeve smrti 1736. godine radionicu preuzima njegov najtalentiraniji sin Antonio, čija se djela također nalaze u Salvaterri.⁴⁷ Tijekom četvrtog desetljeća 18. stoljeća u crkvi se počinju graditi bočne kapele kako bi se u njih mogli smjestiti novi mramorni oltari. Zbog toga se pročelje proširuje dvama bočnim ulazima nadvišenima volutama s konzolama za kipove koji flankiraju starije pročelje. To su skulpture svete Eurozije i svete Ilarije, a koje nedvosmisleno upućuju na dlijeto Antonija Bonazze. Razvidna je sličnost svete Ilarije (sl. 15) s Antonijevim kipom alegorije Djevičanstva s pročelja padovanske crkve San Canziano.⁴⁸ To se primjećuje u impostaciji kipova, klesanju plitkih vertikalnih nabora draperije i licu s mekim poluzatvorenim očima. An-

10. Angelo De Putti, Sv. Antun Padovanski, crkva sv. Karla Boromejskog u Ferrari (foto: Damir Tulić)
Angelo De Putti, St Anthony of Padua, church of St Charles Borromeo in Ferrara

11. Angelo De Putti, sv. Antonin, župna crkva sv. Antonina u Salvaterra (foto: Diocesi di Adria-Rovigo, Ufficio beni culturali)
Angelo De Putti, St Antoninus, parish church of St Antoninus in Salvaterra

12. Angelo De Putti, sv. Mauro, župna crkva u Novoj Vasi kod Poreča (foto: Mario Pintarić)
Angelo De Putti, St Maurus, parish church in Nova Vas near Poreč

13. Giovanni Bonazza, anđeo, župna crkva sv. Antonina u Salvaterra (foto: Diocesi di Adria-Rovigo, Ufficio beni culturali)
Giovanni Bonazza, Angel, parish church of St Antoninus in Salvaterra

14. Giovanni Bonazza, Gospa Karmelska, crkva Gospe Karmelske u Este (foto: Diocesi di Padova, Ufficio beni culturali)
Giovanni Bonazza, Our Lady of Mount Carmel, church of Our Lady of Mount Carmel in Este

15. Antonio Bonazza, sv. Ilarija, župna crkva sv. Antonina u Salvaterri (foto: Diocesi di Adria-Rovigo, Ufficio beni culturali)
Antonio Bonazza, St Hilary, parish church of St Antoninus in Salvaterra

16. Antonio Bonazza, Uskrsli Krist, privatna kolekcija, Italija
Antonio Bonazza, The Risen Christ, private collection, Italy

tonijeve skulpture u Salvaterri posjeduju onu istu gracioznu ljupkost vidljivu i na mramornoj figuri Uskrslog Krista (sl. 16), a koja se bez sumnje ovdje može prepoznati kao djelo ovoga uglednog padovanskog kipara.⁴⁹ Maleni je kip Otкупitelja gotovo istovjetan Antonijovu Uskrsnom Kristu s tabernakula glavnog oltara župne crkve u Noventi Vicentini nastalom 1740-ih godina.⁵⁰

Naposljetku, pronalaskom zapisa o smrti Angela De Puttija u Žminju sada se jasnije može promatrati njegova djelatnost u Istri. Kipar je ostavio važan utjecaj na lokalne majstore

upoznavši ih svojim kvalitativnom skromnim radom sa suvremenim strujanjima u skulpturi *Terraferme*. Njegov se kiparski izričaj nastavio i u zasad skromno proučenom djelovanju sina Giuseppea De Puttija. Zbog ovdje pripisanih djela na području Veneta, nastalih u prvom desetljeću 18. stoljeća, koja kvalitetom nadmašuju većinu njegovih kasnijih kipova u Istri, može se pretpostaviti da se De Putti nakon boravka u Vicenzi mogao vratiti u rodnu Padovu ili okolicu prije preseljenja na područje Habsburškog Carstva.

Bilješke

* Ovaj je rad financiralo Sveučilište u Rijeci u sklopu projekta *Barokna Rijeka* (uniri-human-18-85 1219).

** Rad doktoranda Marija Pintarića sufinanciran je iz *Projekta razvoja karijere mladih istraživača – izobrazba novih doktora znanosti* Hrvatske zaklade za znanost koji je financirala Europska unija iz Europskoga socijalnog fonda.

1
DAMIR TULIĆ, *Kamena skulptura i oltari iz 17. i 18. stoljeća u Porečko-pulskoj biskupiji*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2012., 580–583.

2
PAOLA TONIATO, *La scuola dei Marinali*. Giacomo Casetti e Angelo di Putti, *Arte Veneta*, 18 (1964.), 152–157.

3
MONICA DE VINCENTI, *Scultura nei giardini delle ville venete. Il territorio vicentino*, Venezia, 2014., 144–153, 189–197, 289–307, 353–365; FABIEN BENUZZI, *Una segnalazione per Angelo De Putti*, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 50 (2014.), 67–78. Autor je u kiparov opus uvrstio mitološke skulpture Herkula i Neptuna iz privatne zbirke.

4
BLAŽ RESMAN, *Barok v kamnu. Ljubljansko kamnoseštvo in kiparstvo od Mihaela Kuše do Francesca Robbe*, Ljubljana, 1997., 60–61.

5
MATEJ KLEMENČIČ, *Scultura barocca in Istria tra Venezia, Gorizia, Lubiana e Fiume, Saggi e memorie di storia dell'arte*, 30 (2006.), 272–273. Autor De Puttiju pripisuje dva putta na stipesu glavnog oltara nekadašnje isusovačke crkve svetog Vida u Rijeci, za koje je moguće pretpostaviti da su nastali u vrijeme potpisivanja ovog ugovora.

6
EMILIJAN CEVC, *Kipar Angelo Putti in njegovo delo na Slovenstem*, *Zbornik za likovne umetnosti*, 9 (1973.), 260.

7
BERENICE GIOVANUCCI VIGI, *Scultura e scultori a Ferrara 1598–1796*, Ferrara, 2004., 158–161.

8
MATEJ KLEMENČIČ (bilj. 5), 277–278.

9
BLAŽ RESMAN, *Pogledi na Puttija ali o globalnosti lokalnega*, u: *Slovenska umetnost i njen evropski kontekst. Izbrane rasprave I* (ur. Barbara Murovec), Ljubljana, 2007., 110–112. U članku se spominju sljedeća De Puttijeve djela: nekadašnji glavni oltar franjevačke crkve u Goriziji (danas u župnoj crkvi u Svetom pri Komnu), nadgrobni spomenik kardinala Johanna Goessa koji se nalazi u župnoj crkvi svetog Nikole u Strassburgu, kip Bezgrješne u Neumarktu, glavni oltar župne crkve u Radovljicama, oltari svetog Josipa i svetog Ignacija u ljubljanskoj isusovačkoj crkvi svetog Jakova, bista dekana Janeza Antona Dolničara iz ljubljanske katedrale te kužni pil u Šentvidu ob Glini.

10
DAMIR TULIĆ (bilj. 1), 318–322; DAMIR TULIĆ, *kataloške jedinice: Angelo De Putti, kipovi svetih Mura i Eleuterija, treće desetljeće 18. stoljeća, Nova Vas Porečka, župna crkva sv. Roka; Angelo De Putti, kip svetog Nikole, 1726. godina, Pazin, župna crkva svetog Nikole; Angelo De Putti, oltar Gospe od Ružarija,*

*treće desetljeće 18. stoljeća, Poreč, Eufrazijana; Angelo De Putti, Kalvarija, kipovi Raspetog Krista između Bogorodice i svete Marije Magdalene, 1728. godina, Žminj, u: Predrag Marković – Ivan Matejčić – Damir Tulić, Umjetnička baština istarske crkve. Kiparstvo II., od 14. do 18. stoljeća, Pula, 2017., 276–278, 280–286; DAMIR TULIĆ, Kiparsko-altaristička oprema, u: *Crkva sv. Mihočila Arkandela u Žminju* (ur. Elvis Orbanić), Žminj, 2017., 89–97.*

11
Hrvatski državni arhiv u Zagrebu (nadalje HDA), 589. Matice umrlih Žminj 1716. – 1774. (mikrofilm): *Die 14 huius [Martij 1731] Angelus De Putti annorum 50 circiter obiit in Domino sepultusque est in Ecclesia Maggiore (!).*

12
DAMIR TULIĆ (bilj. 1), 213–218.

13
DAMIR TULIĆ (bilj. 1), 213.

14
DAMIR TULIĆ, *Kiparsko-altaristička oprema* (bilj. 10), 94.

15
DAMIR TULIĆ, *Kiparsko-altaristička oprema* (bilj. 10), 94.

16
DAMIR TULIĆ, *Kiparsko-altaristička oprema* (bilj. 10), 97.

17
HDA, 589. Matice umrlih Žminj 1716. – 1774. (mikrofilm): *Die 31 Decembris 1743. Josephus de Putti scultor in Comunione Sanctae Matris Ecclesiae munitus obiit omnibus Sacramentis et Sepultus est a Reverendissimo Plebano et Canonico Sebastiano Milos in Ecclesia Parochialis Sancti Michaelis aetatis suae annorum 30 circiter.*

18
DAMIR TULIĆ, *Kiparsko-altaristička oprema* (bilj. 10), 97. Autor je prvi primijetio kako je prilikom prijepisa dokumenta najvjerojatnije došlo do pogreške te da je autor oltara u crkvi svete Marije na Placu u Gračišću Giuseppe De Putti.

19
HDA, 589. Matice umrlih Žminj 1716. – 1774. (mikrofilm): *Die 5 Marzi 1744 Petrus de Putti in Communione Sanctae Matris Ecclesiae omnibus Sanctissimis Sacramentis munitus obiit et sepultus est a me Capellano Curato Giovanni Gaspare Marinich in Ecclesia Colegiata Sancti Michaelis aetatis suae annorum 25 circiter.*

20
GIACOMO ZABARELLA, *Il Corelio. Dove si vedono le Origini di Este, e della Nobilissima famiglia Correra di Venezia*, Padova, 1664.

21
GIACOMO ZABARELLA (bilj. 20), 62.

22
FRANCESCO SELMIN, *Storia di Este*, Padova, 1991., 34.

23
MARCO SARTORI BOROTTO, *Guida di Este, Colli Euganei, Terme Euganee e dintorni*, Padova, 1907., 141–142.

24
JACOBUS SALOMONIUS, *Agri Patavini inscriptiones sacrae, et profanae*, Patavii, 1696., 81.

25
JACOBUS SALOMONIUS (bilj. 24), 80.

- 26
GAETANO NUVOLATO, *Storia di Este e del suo territorio*, Este, 1851., 590.
- 27
GAETANO NUVOLATO (bilj. 26), 591.
- 28
BLAŽ RESMAN, Puttijeve kipa v Kozani, u: *Barok na Goriškem* (ur. Ferdinand Šerbelj), Nova Gorica – Ljubljana, 2006., 285–291.
- 29
ANTONIO CISCATO, *Storia di Este dalle origini al 1889*, Este, 1889., 200.
- 30
BRUNO COGO, *I cinquecento anni della Chiesa del Pilastro in Este*, Este, 1994., 44.
- 31
BRUNO COGO, *La Chiesa della Madonna del Pilastro in Este. Storia, fede, arte*, Este, 2016., 67.
- 32
BRUNO COGO (bilj. 31), 68.
- 33
BRUNO COGO (bilj. 31), 71.
- 34
FRANCESCO SELMIN (bilj. 22), 45.
- 35
ALBERINO GABRIELLI, *Comunità e chiese nella diocesi di Adria-Rovigo*, Roma, 1993., 466–468.
- 36
ALBERINO GABRIELLI (bilj. 36), 467.
- 37
CAMILLO SEMENZATO, *La scultura veneta del Seicento e del Settecento*, Venezia, 1966., 37; DAMIR TULIĆ (bilj. 1), 316.
- 38
CAMILLO SEMENZATO (bilj. 37), 33–37, 101.
- 39
CAMILLO SEMENZATO (bilj. 37), 49–51, 118–121.
- 40
CAMILLO SEMENZATO (bilj. 37), 118–121.
- 41
S Giovannijem Bonazzom i njegovom radionicom moguće je povezati i kiparsku dekoraciju oltara svetog Valentina koji se nalazi u trećoj kapeli zdesna u župnoj crkvi.
- 42
MONICA DE VINCENTI, Gli altari e le sculture della chiesa di Santa Caterina, u: *Giuseppe Tartini e la chiesa di Santa Caterina a Padova* (ur. Vito Terribile Wiel Marin – Girolamo Zampieri), Padova, 1999., 153–154.
- 43
Nekadašnji izvorni oltar je tijekom 19. stoljeća doživio brojne preinake.
- 44
CAMILLO SEMENZATO (bilj. 37), 125; DAMIR TULIĆ, Alcune proposte per il catalogo giovanile di Giovanni Bonazza a Capodistria, Venezia, e Padova e annotazioni per i suoi figli Francesco e Antonio, *Ars Adriatica*, 5 (2015.), 145–146.
- 45
SIMONE GUERRIERO, La prima attività di Giovanni Bonazza, *Arte Veneta*, 67 (2010.), 83–85.
- 46
SIMONE GUERRIERO, Le alterne fortune dei marmi: busti, teste di carattere e altre "sculture moderne" nelle collezioni veneziane tra Sei e Settecento, u: *La scultura veneta del Seicento e del Settecento. Nuovi studi* (ur. Giuseppe Pavanello), Venezia, 2002., 73.
- 47
O Antoniju Bonazzi vidjeti: *Antonio Bonazza e la scultura veneta del Settecento* (ur. Carlo Cavalli – Andrea Nante), Padova, 2015.
- 48
CAMILLO SEMENZATO (bilj. 37), 125.
- 49
Skulptura Krista prodana je u prosincu 2021. pod brojem 77574 na dražbi aukcijske kuće San Felice iz Pistoije kao djelo nepoznatoga talijanskog majstora s kraja 17. stoljeća. Visina skulpture je 54 centimetra.
- 50
CAMILLO SEMENZATO (bilj. 37), 125. Današnji glavni oltar u župnoj crkvi u Noventi Vicentini se izvorno nalazio u crkvi San Francesco u Esteu.

Summary

Mario Pintarić

"Angelus De Putti" – New Insights into the Paduan Sculptor's Activity in Istria and Veneto

In early 18th-century Istria, in the area of today's Poreč-Pula diocese, commissions of marble and stone altars and sculptures were becoming more numerous. There was an increasing demand for sculptors from the third decade of the *Settecento*, when mostly minor, "travelling" artisans toured the peninsula in search of commissions. One of them was the Paduan sculptor Angelo De Putti (b. around 1681 in Padua – d. 1731 in Žminj). In the course of his career, this master was active in Vicenza, Ferrara, Gorizia, and Ljubljana, and in the wider area of Veneto, Friuli, Carniola, Carinthia, Istria, and Kvarner. Although De Putti has a voluminous *fortuna critica* and opus of identified works, hitherto nothing has been known of his death. Due to his works produced in Istria after 1725, it was believed that he was probably active and died in one of the prominent Istrian towns, such as Poreč. However, a newly found archival record has revealed that Angelo De Putti died in Žminj on March 14, 1731, at the age of approximately 50, and was buried in the local parish church. With the help of this information, the year of his birth in Padua can also be determined more precisely, around 1681. After the sculptor's death, his workshop was taken over by his son Giuseppe De Putti, born in Ljubljana in 1712. It was also unknown that Giuseppe died at the age of 30, on December 31, 1743, also in Žminj, where the Register of Deaths states that he was a sculptor like his father. A man called Pietro De Putti is recorded as having

died on March 5, 1744 at the age of 25, so he was probably the second son of the Paduan sculptor Angelo, and he was buried in the parish church of Žminj like his father and brother. The catalogue of artworks by Angelo De Putti before his arrival in Istria has here been expanded with statues of St Simon Stock and Theresa of Avila on the front façade of the church of Our Lady of Mount Carmel in Este. He is also credited with the two mourning angels from the church of Madonna del Pilastro, likewise in Este. The stone statues of St Anthony the Abbot, St Anthony of Padua, St Antoninus, and two angels on the front façade of the parish church of St Anthony in Salvaterra near Este have been attributed to the same master. Along with De Putti, statues by Giovanni and Antonio Bonazza appear on the Salvaterra façade. Therefore, in addition to the two angels from the portal of the church in Salvaterra, the marble figure of Our Lady of Mount Carmel from the stipes of the high altar in the church of Our Lady of Mount Carmel in Este has been included in the opus of Giovanni Bonazza, while the stone statues of St Eurosia and St Hilary from Salvaterra and the statue of the Risen Christ from an auction organized by the San Felice auction house from Pistoia have been attributed to Antonio Bonazza.

Keywords: Angelo De Putti, Giuseppe De Putti, Istria, Žminj, 18th century, marble sculpture, Este, Salvaterra, Giovanni Bonazza, Antonio Bonazza